

A tej és tejtermékek magyarországi piacán lefolytatott gyorsított ágazati vizsgálat

A közzétett jelentéstervezetre érkezett külső észrevételek összefoglalása

A Gazdasági Versenyhivatal (GVH) a tej és tejtermékek magyarországi piacán a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.) 43/D. § (1a) bekezdése alapján indított gyorsított ágazati vizsgálatban elkészítette a vizsgálati jelentés tervezetét, és azt észrevételezés céljából 2023. április 20-án a honlapján közzétette.

A Tpv. 43/E. § (3) bekezdése alapján az észrevételeket 2023. május 20. napjáig fogadta a GVH.

A fennálló észrevételezési idő alatt összesen öt, az ágazatban működő szereplőket tömörítő szakmaközi szervezet, élelmiszeripari szövetség nyújtotta be álláspontját a jelentéstervezettel kapcsolatban.

A Tpv. 43/E. § (5) bekezdése alapján a GVH az írásbeli észrevételekről készült összefoglalót, illetve az érintett piaci szereplőknek a jelentés tartalmára vonatkozó érdemi észrevételeit tartalmazó dokumentumokat – ha kéri – a jelentéssel egyidejűleg és azonos helyen hozza nyilvánosságra. Jelen összefoglaló e törvényi rendelkezés végrehajtásának céljából készült.

A GVH az ágazati vizsgálati jelentés véglegesítése során áttekintette az egyes beérkezett észrevételeket, és amennyiben ezekre tekintettel (a beszerzett információk egyenként és összességében elvégzett értékelése keretében) indokoltnak látta, módosításokat hajtott végre az észrevételezésre kiküldött jelentéstervezet szövegében.

Az alábbiakban a GVH a beérkezett észrevételeket együttesen, azok érdemi tartalmát összefoglalva mutatja be. **Az összefoglalók a véleményt beküldő piaci szereplők egyedi álláspontjait ismertetik.** Azokra a GVH jelen összefoglalóban csak a feltétlenül szükséges mértékben reflektál, abban az esetben, ha azt célszerűnek tartja. A GVH részletes álláspontját az ágazati vizsgálat eredményeit összegző jelentés végleges szövege tartalmazza.

A nyerstej alapárprognózis felülvizsgálatára vonatkozó (1. számú) javaslatra érkezett észrevételek

A javaslat által érintett észrevételt tevő, a Tej Szakmaközi Szervezet és Terméktanács (a továbbiakban: Terméktanács) kifejtette, hogy egyetért azzal, hogy a tíz éve megalkotott metodika az elmúlt időszak kivételes és extrém piaci folyamatainak kezelésére már nem alkalmas, éppen ezért fel is függesztette az alapárprognózist 2023 áprilisától kezdődően. A Terméktanács kifejtette, hogy e tekintetben élni kíván a GVH által ajánlott szakmai konzultációs segítséggel.

Az észrevételt tevő kifejtette ugyanakkor, hogy az árprognózishoz nem csatlakozott jelentős számú piaci szereplő, feldolgozó pedig egyáltalán nem csatlakozott, emiatt – álláspontja szerint – az árprognózis szerződésben történő figyelembevétele eleve kizárt. Kiemelte továbbá, hogy mivel a nyerstej értékesítési szerződések jellemzően legalább egy évre köttetnek hazánkban, a prognózis figyelembevétele életszerűtlen, mert vélhetően senki sem módosította negyedévente ezen szerződéseket a Terméktanács által kiadott aktuális prognózisok alapján.

Ehhez kapcsolódóan az észrevételt tevő megjegyezte még, hogy az alapárprognózis közel 10 éve működik, ezalatt pedig voltak olyan időszakok, amikor a tejpiac bedőlt vagy a gazdálkodók jelentős árcsökkenést voltak kénytelenek elszenvedni.

Az 1308/2013/EU rendelet 148. cikke szerinti nyerstej értékesítési szerződések lehetnek árképletes szerződések, tehát a Terméktanács alapárprognózisa nem keverendő össze ezzel az EU-s fogalommal, az árképlettel. Az észrevételt tevő véleménye szerint a szerződésekben

szereplő árképlet során figyelembe vett tényezők folyamatos változása okozza a tejárak ingadozását, illetve trendszerű változását.

Az élelmiszer árstop tekintetében felajánlott szakmai konzultációs segítségre vonatkozó (2. számú) javaslatra érkezett észrevételek

Az egyik észrevételt tevő kifejtette, hogy az árstopok a gazdasági versenyre torzító hatást fejtenek ki, így abban bízunk, hogy hamarosan sor kerülhet azok kivezetésére, és ezáltal visszarendeződhetnek az érintett termékpályákon a normálisnak tekinthető piaci folyamatok.

Egy másik észrevételt tevő szerint a kiskereskedelmi szektor vállalatának nyereségessége kapcsán kifejtettek egybemosnak minden piaci szereplőt. Úgy tűnhet ezáltal, hogy a kisboltok és a nagy üzletláncok is 1,3%-os eredménnyel működtek, ami viszont nem feltétlenül igaz, az észrevételt tevő szerint a kisboltok „haldokolnak”. A jelentéstervezet azon állítása kapcsán, miszerint néhány kisebb, franchise rendszerben működő kiskereskedő az árstopok ellenére is képes volt növelni a nyereségét, az észrevételt tevő kifejtette, hogy nem egyértelmű, hogy hány kiskereskedőt jelent ez. Így a jelentéstervezet nem ad teljes képet arról, hogy miért növekedett a nyereségük, az is előfordulhat, hogy költséget csökkentettek (pl. megújuló energiaforrásokra történő átállás, folyamatok racionalizálása) ezen kiskereskedők, és annak eredménye volt a nyereség növekedése.

Az online árfigyelő rendszer fejlesztésével és üzemeltetésével kapcsolatos (3. számú) javaslatra érkezett észrevételek

Az egyik észrevételt tevő kifejtette, hogy az online árfigyelő rendszer elsődlegesen a kiskereskedelmi szereplők számára jelentene új adminisztratív feladatokat, mivel fogyasztói áraikat az árfigyelő rendszerbe rendszeresen be kell tölteniük. Kiemelésre került továbbá, hogy a kiskereskedelmi szereplők adminisztratív és/vagy pénzügyi terheinek növelése kihat a teljes vertikumra, a kiskereskedelmi szereplőket terhelő extra költségek indirekt módon kihatnak az összes általuk forgalmazott termék árazására, akár a beszállítóik (jelen esetben az élelmiszeripari gyártók és forgalmazók) felé tanúsított magatartásukra is.

Egy másik észrevételt tevő kifejtette, hogy elkötelezett támogatója a magyar vásárlók és fogyasztók megfelelő és átlátható tájékoztatásának, valamint felajánlotta szakmai segítségét az árfigyelő rendszer létrehozásával kapcsolatban. Hangsúlyozta, hogy fontos lenne a termékpályát legjobban reprezentáló termékeket kiválasztani, illetve álláspontja szerint el kellene kerülni az olyan nem feltétlenül jól definiálható kifejezések használatát, mint a „tejhelyettesítők” kifejezés.

A növényi italok árképzésével, fogyasztásuk ösztönzésével kapcsolatos (4. számú) javaslatra érkezett észrevételek

Két érintett piaci szereplő is visszajelezte, hogy támogatja a GVH javaslatát, amely a növényi italok és a szójagurttok hazai fogyasztóinak, gyártóinak kereskedelempolitikai eszközökkel való kedvezőbb helyzetbe hozására irányult.

Egyikük ennek keretében javasolta, hogy a növényi alapú alternatívák áfaszintje a közeli helyettesítők szintjére kerüljön lecsökkentésre, ahogy szinte minden más európai országban jelenleg is azonos mértékű a tejtermékek és a növényi alapú tejhelyettesítők áfaszintje. Jelenleg Magyarországon a legmagasabb a növényi italok áfaszintje az egész Európai Unióban.

Az észrevételt tevő továbbá felhívta rá a figyelmet, hogy a magyar élelmiszeripar regionális versenyképességének biztosítása érdekében fontos lenne, hogy mihamarabb megszülessenek azok az adó-, fogyasztás-, és kereskedelempolitikai intézkedések, amelyek támogatják az új kategória térnyerését, a hazai gyártóbázis kiépülését és a szükséges innovációs tevékenység előmozdítását az ágazatban. Ez azért is lenne kiemelkedően fontos, mert a

fiatalabb generációk számára egyre fontosabbá válnak a környezetvédelmi és állatjóléti szempontok, amelyek az állati alapú termékek felől a növényi alapú termékek felé terelik a keresletet. A jövőbeli, várhatóan növekvő fogyasztói igényeket tehát fontos lenne hazai vállalkozások által előállított termékekkel kielégíteni külföldről importált termékek helyett. Ez egyébként összhangban van az Európai Unió jelenlegi agrárstratégiáival (pl. Termőföldtől az Asztalig) is, illetve hozzájárulna a hazai élelmiszeripari termékek hozzáadott értékének növekedéséhez.

A másik észrevételt tevő megfogalmazta, hogy az egymással versengő termékek eltérő áfakülönbözete versenytorzító hatású lehet. Az élelmiszerekre alkalmazott alacsonyabb áfakulcsoknak véleménye szerint több pozitív hatása is lenne, elsősorban az, hogy közvetlenül, rövid távon hatna a fogyasztói árak alakulására, ami más élelmiszerek áfaszintjének csökkentése esetén is tapasztalható volt korábban, illetve gazdaságfeghőítő hatása is van, ezért javasolja annak érintettek bevonásával történő megfontolását.

Egy harmadik piaci szereplő felhívta rá a figyelmet, hogy a növényi alapú tejhelyettesítők árrésének 2022 második felétől tapasztalható növekedésének okai között a jelentéstervezetben említett, közeli helyettesítők áremelkedése mellett nem hagyható figyelmen kívül a piaci bizonytalanság, az forint euróárfolyamának jelentős gyengülése, valamint a költségek általános emelkedése sem az energia és üzemanyagárak növekedése miatt.

Végezetül, volt olyan észrevételt tevő, aki kiemelte, hogy a tehéntej és a növényi italok tápanyagprofilja nem feltétlenül egyezik meg egymással, ami miatt e két termékkör nem helyettesítője egymásnak. Emellett vannak olyan tejtermékek is, amelyek különféle allergiák, egészségügyi problémák esetén is fogyaszthatók (pl. laktózmentes tej), amelyekre viszont a jelentéstervezet nem tért ki. Véleménye szerint különösen fontos lenne a független szakértők, orvosok és/vagy dietetikusok álláspontjának figyelembevétele az egészségügyi döntések meghozatalánál és előkészítésénél.

A fenntartható csomagolás ösztönzésével kapcsolatos (5. számú) javaslatra érkezett észrevételek

Az egyik észrevételt tevő kifejtette, hogy nem tartja jó iránynak a visszaváltható csomagolások koncepcióját. Véleménye szerint a visszaváltható csomagolás legalább 10%-kal drágíthatja az érintett termékeket, és megjegyezte, hogy jelenleg nem lát Európában jól működő és követendő példát e tekintetben. A visszaváltható csomagolások ötlete higiéniai, környezeti és logisztikai szempontból is számos, megoldásra váró problémát vet fel.

Egy másik észrevételt tevő szerint a jelenleg elérhető leghatékonyabb megoldás a tejtermékek csomagolásainak szelektív gyűjtési és hasznosítási rendszerben való kezelése. Kifejtette, hogy a szelektív hulladékgyűjtés és -hasznosítás teljesítményének fokozása rövid távon a legjobb eszköz a csomagolási hulladékok környezeti terhelésének gazdasági szempontokat is figyelembe vevő csökkentésére. Közép- és hosszú távon a csomagolások és az alkalmazott technológiák fejlesztése kínál további lehetőségeket. Továbbá a hazai tejtermékeket és általánoságban az élelmiszereket gyártók versenyképességének megőrzése szempontjából különösen fontos, hogy a csomagolásokkal és a csomagolási hulladékokkal kapcsolatos magyar rendszer hatékonyan, csak a valóban indokolt költségeket figyelembe véve épüljön fel, illeszkedve ugyanakkor az európai uniós jogi keretekhez.

A folyamatos versenyhivatali fellépésekkel kapcsolatos (6. számú) pontra érkezett észrevételek

Az egyik észrevételt tevő a jelentéstervezetben megfogalmazott, kiskereskedelmi verseny ösztönzésének teljes ellátási láncra gyakorolt kedvező hatásaival kapcsolatban megjegyezte, hogy az árstoppal érintett termékek esetében a kötelező készleten tartás miatt a beszállítók tetszőlegesen növelhették áraikat, azokat a kiskereskedők kénytelenek voltak elfogadni.

Véleménye szerint a kiskereskedőknek nincs lehetősége a beszerzési tárgyalásokon keresztül befolyásolni az ellátási lánc alsóbb szintjeit, nincs eszköz a kiskereskedők kezében a hatósági áras termékek átadási árainak kordában tartására.

Egy másik észrevételt tevő megfogalmazta, hogy a jelentéstervezetben összegyűjtött uniós és tagállami hatósági, illetve kormányzati intézkedések kiindulópontját adhatják a további szakmai egyeztetéseknek az érintettek között. Kiemelte továbbá, hogy a magas élelmiszerárak és az élelmiszerinfláció nem csak a lakosság, de az élelmiszergyártók számára sem kedvező, a megfelelő gazdasági eszközökkel történő fellépés közös nemzeti érdek.

Egyéb javaslatok

Egy észrevételt tevő javasolta, hogy az uniós szintű tejszíni folyamatok elemzése kapjon nagyobb hangsúlyt a jelentésben, ugyanis nagy hatással van a magyar piaci helyzetre és az árak alakulására. Állítása szerint továbbá a külföldre exportált nyerstej aránya jelentősebb, mint a jelentésben írt 1–2%, így ennek pontosítását kérte. Véleménye szerint továbbá a termelőktől beszerzett adatok nem reprezentatívak, tekintettel arra, hogy – elmondása szerint – túl kevés szereplő került megkérdezésre. Mindezen felül, ezen szereplők esetében sem történt különbségtétel annak függvényében, hogy az általuk használt takarmányt mikor és milyen áron vásárolták meg, illetve technológiai fejlettségük és földrajzi elhelyezkedésük alapján. Véleménye szerint ráadásul az átadási árak és a költségek összevetése koncepcionálisan is hibás, hiszen az árakat nem a költségek, hanem a kereslet-kínálat mozgatja. Az észrevételt tevő fontosnak tartotta annak kiemelését, hogy a hazai tejtermelés az utóbbi fél évben 7%-kal csökkent a kedvezőtlen gazdasági és piaci folyamatok eredményeként.

Egy további észrevételt tevő kiemelte, hogy a növényi alapú alternatívák áfaszintjének csökkentése indokolt lenne, ugyanis Európán belül hazánkban a legmagasabb. Ezen kívül felhívta a figyelmet a fenntarthatóbb és egészségesebb táplálkozás jelentőségére.

A harmadik, egyéb észrevételeket tevő piaci szereplő kiemelte a nagykereskedők jelentőségét, kifejtve, hogy nem ért egyet azzal a megállapítással, mely szerint elenyésző esetben vannak jelen a termékpályán nagykereskedők. Megfontolásra javasolta továbbá a költségek és a nyerstej árának alakulása vonatkozásában az adatok éves szinten és éves önköltségek alapján történő összehasonlítását, ezzel realisabbá téve az értékelést, illetve a levont konklúziókat. Ahogy egy másik észrevételt tevő is megjegyezte, szintén kifejtette, hogy a tejtermelők vonatkozásában – tekintettel a megkérdezettek csekély számára és termelési/beszerzési sajátosságaik ismerete híján – nem reprezentatívak a beszerzett adatok. Kiemelte továbbá, hogy a feldolgozói márkás és a sajátmárkás tejtermékek kiskereskedelmi árképzése eltérő, ezért javasolja, hogy a kiskereskedelmi bruttó árrés elemzésénél, a fogyasztói árak felbontásánál minden esetben kerüljön megjelölésre, hogy a fogyasztói ár a sajátmárkás vagy a feldolgozói márkás tejtermékek kiskereskedelmi árát jelenti-e.

Végezetül, az egyik észrevételt tevő kiemelte, hogy a Terméktanács túlzott adminisztratív terheket ró a kiskereskedőkre, miközben ezek valós és érdemi hatásokat nem érnek el, feleslegesek. Szintén hozzátette, hogy a belföldi előállítású tejtermékek árai sokkal jelentősebben nőttek, mint az importált tejtermékek árai a forint árfolyamának jelentős gyengülése ellenére is.

A GVH észrevételekhez fűzött rövid válaszai

A GVH-nak nem célja gyorsított ágazati vizsgálatait során az összes piaci szereplő megkérdezése, illetve a piacon kapható összes kapcsolódó termék árfolyamatainak elemzése, erre – elemzési kapacitásait figyelembe véve – lehetősége sincs. Mintavételi eljárásai során alapvetően nyilvános adatbázisokra és saját adatgyűjtésekre alapoz, ahogy ezt a jelen gyorsított

ágazati vizsgálatban is tette. A laktózmentes tej helyett többek között azért is kerültek a növényi italok kiválasztásra, hiszen a növényi italok súlya dupla akkora a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által készített reprezentatív fogyasztói kosárban, mint a laktózmentes tejé, tehát sokkal jelentősebb termékkategóriáról van szó. A kiválasztott piaci szereplőktől és termékekről beérkezett adatokat pedig több szempontból is validálta a GVH – így tett a tejtermelői adatszolgáltatások esetén is. Mindezek eredményeként a jelentésben bemutatott árfolyamatok jól illusztrálják a valós piaci folyamatokat, azok összhangban vannak az Agrárközgazdasági Intézet (AKI) és a KSH által publikált hivatalos adatokkal is.

A nagykereskedők tekintetében az észrevételt tevő piaci szereplő félreértette a GVH jelentéstervezetét. A GVH nagykereskedők alatt a hazai gyártó vagy importált termék esetén az importőr és a kiskereskedő között elhelyezkedő piaci szereplőt ért, aki alapvetően disztribúciós, raktározási és logisztikai tevékenységeket végez, ahogy az a jelentéstervezet IV. részéből egyértelműen ki is derül. A külföldről származó tejtermékeket és növényi italokat Magyarországra behozó piaci szereplőket a GVH importőröknek vagy hazai márkaképviselőknek nevezi, közülük szintén több vállalkozás is megkérdezésre került, a jelentés eredményei és következtetései tehát támaszkodnak az importőröktől beszerzett adatokra is.

A Terméktanács által hivatkozott azon álláspont vonatkozásában, mely szerint az alapárprognózis piaci szereplők szerződéseiben történő figyelembevétele kevésbé valószínű, a GVH megjegyzi, hogy a vizsgálat – a versenyjogi jogalkalmazásban általánosan elfogadott szakmai állásponttal összhangban álló – véleménye szerint nem szükséges, hogy a Terméktanács által alkalmazott módszertan vagy az annak nyomán kalkulált prognosztizált nyerstej alapár kifejezetten szerepeljen a piaci szereplők szerződéseiben ahhoz, hogy érdemben hatással legyen a piaci szereplők árképzésére. Már önmagában az is felvethet versenyjogi aggályokat adott helyzetekben ugyanis, ha a piaci szereplők számára nyilvánosan elérhető, a szakmát hitelesen képviselő szakmai szervezet által csupán iránymutatásként publikált árképzési elem, egyfajta árcentrumként, horgonyként szolgál a piaci szereplők számára, és ezáltal közvetve a nyerstej árák egységesítését eredményezheti. Tekintve, hogy a pusztán múltbeli adatokra épülő alapárprognózis és a kiadását követő valós piaci árak között jelentős együttmozgás fedezhető fel, nem elvethető az a feltételezés, hogy az árprognózisnak hatása volt a valós piaci árfolyamatokra.

Szintén fontosnak tartja a GVH megjegyezni, hogy egy versenypolitikai elemzésnek nem célja a piaci jövedelmi viszonyok igazságosságának értékelése, az egyes piaci szereplők jövedelmi pozíciójában bekövetkező változások normatív értékelése, elemzései pusztán pozitívista jellegűek. Ilyen szempontból a tejvertikumban feltárt jövedelmi változások (tejtermelők jövedelmi helyzetének javulása, kiskereskedők veszteségessége) versenyjogi értelemben irrelevánsak.

A GVH szintén kiemeli, hogy nem tesz népegészségügyi jellegű javaslatokat,¹ termékek helyettesítéséről szóló elemzései a fogyasztók viselkedését tükrözik, amelyeket nemzetközi kutatások is igazolnak.² Ilyen szempontból utóbbiak nem lehetnek megtévesztők sem, hiszen a fogyasztók kinyilvánított preferenciáiról van szó.

Szintén kiemeli a GVH, hogy a jelentéstervezetben részletesen, külön alfejezetben foglalkozott az uniós szintű tejpiaci árfolyamatokkal. Ezek alapján az látható, hogy 2021 decembere és 2022 decembere között euróban számolva Magyarországon nőtt a negyedik

¹ Megjegyzendő egyébként, hogy a hazai átlagos tejtermékfogyasztás az egészségügyi és fenntarthatósági szempontokat is figyelembe vevő EAT-Lancet étrendi ajánlás duplája. (https://eatforum.org/content/uploads/2019/07/EAT-Lancet_Commission_Summary_Report.pdf, letöltve: 2023. június 15.)

² Például: **SLADE, P.–MARKEVYCH, M. (2023):** Killing the sacred dairy cow? Consumer preferences for plant-based milk alternatives. *Agribusiness*, <https://doi.org/10.1002/agr.21833>.

legnagyobb mértékben a nyerstej ára (61%-kal, 9. táblázat), forintban számolva pedig 78% volt az árnövekedés, ami a legnagyobbnak számít az egész EU-ban. Ez arra utal, hogy a nemzetközi folyamatok mellett belföldi tényezők is hozzájárultak az árnövekedéshez, tovább erősítve a GVH alapárprognózissal kapcsolatos megállapításait.

A magyar nyerstej export tekintetében a korábbi adatszolgáltatásokon alapuló értékek (1–2%) korrigálásra kerültek a KSH és az AKI hivatalos statisztikái alapján.